

De voortdurende actualiteit van geweld achter de voordeur

Citation for published version (APA):

Janssen, J. H. L. J. (2022). De voortdurende actualiteit van geweld achter de voordeur. In A. Visser (Ed.), *Eigenzinning en bevlogen: Ervaringen van een politiecommissaris* (pp. 115-120). De Bataafsche Leeuw.

Document status and date:

Published: 01/01/2022

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

<https://www.ou.nl/taverne-agreement>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

pure-support@ou.nl

providing details and we will investigate your claim.

Downloaded from <https://research.ou.nl/> on date: 11 Aug. 2022

Open Universiteit
www.ou.nl

De voortdurende actualiteit van geweld achter de voordeur

door
Janine Janssen*

Déjà vu

Volgens een bekend gezegde herhaalt de geschiedenis zich, maar telkens weer anders. Daar moest ik steeds aan denken, terwijl ik het manuscript van deze memoires van Anneke Visser las. En dat gevoel be kroop mij met name bij de passages over huiselijk geweld en sekswerk. Hoewel het hele boek niet te versmaden is en het altijd de moeite waard is om de mens achter het (politie)werk beter te leren kennen, zijn dit onderwerpen die mijn bijzondere belangstelling hebben. In mijn werk doe ik namelijk op verschillende plekken de hele week onderzoek naar wat tegenwoordig 'geweld in afhankelijkheidsrelaties' heet. Dat is een paraplubegrip waaronder de volgende fenomenen worden geschaard: geweld in gezin en familie, geweld gepleegd door professionals en instellingen en tot slot mensenhandel. Bij dat laatste kan onder meer gedacht worden aan misbruik en geweld in de wereld van het sekswerk. Wat bij al deze vormen van geweld speelt, is dat dader en slachtoffer elkaar niet alleen kennen, sterker nog ze onderhouden een afhankelijkheidsrelatie met elkaar. Afhankelijkheidsbanden horen bij het leven en zijn op zich niet problematisch. Maar het onderhoud van die banden vraagt wel om verantwoordelijkheid. Een ouder, een docent, een therapeut of een politieambtenaar die misbruik maakt van de afhankelijkheid van een kind, student, patiënt of verdachte gaat behoorlijk over de schreef en wie regelmatig een krant openslaat weet dat daar niet alleen strafrechtelijk maar ook maatschappelijk fel op wordt gereageerd. Met mijn onderzoek probeer ik een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van methoden en technieken waarmee professionals in de veiligheidszorg tijdig sporen van dit geweld kunnen (h)erkennen en aanpakken. In de loop der tijd is niet alleen de terminologie waarmee wij gewelddadige fenomenen ontleden enigszins aan verandering onderhevig geweest maar ook het politieapparaat op de schop gegaan. Dat neemt niet weg dat veel issues waarmee Anneke in haar loopbaan werd geconfronteerd en die ze met verve beschrijft ook nu nog actueel zijn. Bij tijd en wijle ervoer ik het lezen van het boek dan ook als een *déjà vu*. Ik licht hier drie aspecten uit: de moeite die het kost om aandacht te vragen en te krijgen voor de complexiteit van geweld in afhankelijkheidsrelaties, het belang van samenwerking bij de aanpak van geweld en tot slot de relatie tussen professionals en de wetenschap.

* **Janine Janssen** is cultureel antropoloog en criminoloog. Zij is hoofd onderzoek van het Landelijk Expertise Centrum Eer Gerelateerd geweld van de Nationale Politie, bijzonder hoogleraar Rechtsantropologie aan de Open Universiteit en lector Veiligheid in Afhankelijkheidsrelaties aan Avans Hogeschool. In al haar werkzaamheden bestudeert zij geweld in intieme kring en de aanpak daarvan.

LIT: LISSER, A. (2022). *Eigen zinnig*¹⁰⁹
en Bellogen. *ERLAREN VAN EEN*
POLITIECOMM. SARIS, AMSTERDAM: DE BATAAFSE
LEER

Tot slot sta ik nog eens stil bij de kritische vraag of de politie de afgelopen jaren dan niks bereikt heeft bij de aanpak van geweld in de intieme sfeer. Want ondanks Annes inspanningen hebben we het er vandaag de dag nog steeds over.

Aandacht vragen en krijgen voor de complexiteit van geweld

Het is te kort door de bocht om te stellen dat er amper aandacht zou zijn voor geweld achter de voordeur. Het tegendeel is waar. In 2018 hebben minister Hugo de Jonge (Volksgezondheid, Welzijn en Sport) en minister Sander Dekker (Rechtsbescherming) samen met Annemarie Penn-te Strake namens de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) het vierjarige actieprogramma 'Geweld hoort nergens thuis' gepresenteerd met de volgende opdracht: "Geweld hoort nergens thuis, zeker niet in je eigen huis, waar je veilig moet zijn en je veilig moet voelen om jezelf te kunnen zijn, te groeien en je te ontwikkelen. Veel mensen hebben thuis niet zo'n veilige omgeving. De schade die dit veroorzaakt is groot. Daar mag niemand van weggijken. Onze opgave is huiselijk geweld en kindermishandeling terug te dringen, de schade ervan beperken en zo de cirkel van geweld, de overdracht van generatie op generatie, te doorbreken."

Men tracht deze ambitieuze opdracht langs drie actielijnen te realiseren:

1. Door het geweld eerder en beter in beeld te hebben, kan de duur van het geweld worden verkort en kan erger worden voorkomen. Door het geweld beter in beeld te hebben, weten we beter hoe het slachtoffer en diens omgeving het beste kan worden geholpen.
2. Het geweld wordt zo snel mogelijk gestopt. Samenwerkende hulpverleners bieden samenhangende hulp, gericht op duurzaam herstel van veiligheid. Plegers worden passend aangepakt. Voor het hele gezinssysteem wordt steun of hulp georganiseerd die bijdraagt aan herstel en veerkracht. Alle gezinsleden en hun sociale netwerk zijn betrokken (systeemgericht). Waar nodig in samenwerking met de veiligheidsketen.
3. Voor een aantal specifieke doelgroepen met specifieke problemen is extra aandacht nodig. Het programma omvat een aantal extra acties rondom deze specifieke groepen. In dit verband kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de aanpak van geweld uit naam van de familie-eer en daaraan gerelateerde fenomenen zoals huwelijksdwang.

De grote inspanningen die dit ambitieuze programma met zich meebrengt, betekenen niet dat we op onze lauweren kunnen gaan rusten. Ik wil hier twee voorbeelden noemen die voortdurend aandacht vragen. In Nederland is jarenlang geijverd voor systemisch werken bij de aanpak van geweld in de intieme sfeer: dat betekent dat de focus niet op individuele betrokkenen moet komen te liggen bij de aanpak van het geweldsprobleem, maar bij de sociale eenheid – het systeem – in zijn geheel: dus de relatie, het gezin en de sociale omgeving. In die sociale context kunnen namelijk zowel triggers voor geweld als ook hulpbronnen worden gevonden om mensen te helpen geweld te stoppen en te verwerken en toekomstige escalaties te voorkomen. Onlangs is het rapport verschenen van Groep van deskundigen inzake actie tegen ge-

weld tegen vrouwen en huiselijk geweld (GREVIO) over de manier waarop in Nederland gestalte wordt gegeven aan het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen, in lijn met het ook door Nederland geratificeerde Verdrag van Istanbul. Naast complimenten wordt daarin ook stevige kritiek op de Nederlandse aanpak geuit: "Meer recentelijk heeft de stevige erkenning van het machtsverschil tussen vrouwen en mannen en de invloed hiervan op de blootstelling van vrouwen aan geweld en ervaringen van geweld tegen vrouwen echter plaatsgemaakt voor een meer genderneutrale aanpak. Dit is terug te vinden in de nieuwe term 'geweld in afhankelijkheidsrelaties', waarmee men uiting wil geven aan de verschillende uitingen van huiselijk geweld die een persoon – ongeacht leeftijd, gender, relatie, seksuele gerichtheid of anderszins – ervaart in een intieme relatie of in familieverband. Het nationale programma "Geweld hoort nergens thuis" (2018-2021) geeft inhoud aan dit concept en beschrijft de maatregelen die door beroepskrachten in alle sectoren genomen moeten worden. Ondanks de vele positieve elementen (...) wordt in het plan een zienswijze over huiselijk geweld neergezet die genderneutraal is zonder erkenning voor vrouwen als groep die een bijzonder groot risico lopen op gendergerelateerde schade. Bij genderneutraal beleid bestaat het gevaar dat beroepskrachten interventies uitvoeren zonder aandacht te hebben voor genderspecifieke aspecten, wat leidt tot hiaten in bescherming en ondersteuning en ertoe bijdraagt dat vrouwen opnieuw slachtoffer worden."

Dit vind ik een zorgelijke constatering. Deze doet mijns inziens de praktijk in Nederland niet helemaal recht. Ik ben de laatste om te ontkennen dat vrouwen onevenredig veel lijden onder geweld in de intieme sfeer, maar het beeld is niet zwart-wit. Er zijn ook vrouwen die het ontstaan van geweld in de hand werken en mannen die slachtoffer worden van dit soort geweld. Een grote verdienste is mijns inziens dan ook dat we inmiddels in Nederland ook opvanglocaties voor mannen hebben. Vrouwen in nood willen verder lang niet altijd dat een relatie stopt, maar vooral dat het geweld stopt. Om dat te bereiken is uiteraard kritisch (zelf)onderzoek nodig naar de rol van alle betrokkenen, maar daarbij gaat het niet zozeer om een gender neutrale aanpak in die zin dat machtsverschillen niet benoemd worden. Het zou moeten gaan om een gender sensitieve benadering, waarbij op genuanceerde wijze rekening gehouden wordt met verschillen tussen de rollen en machtsposities van mannen en vrouwen. Het zou met andere woorden niet zozeer om een strijdmodel moeten gaan, waarbij mannen vooral als probleemveroorzakers worden aangeklaagd. Uiteraard moet wangedrag aan de kaak worden gesteld, maar daarnaast moeten mannen ook als onderdeel van de oplossing van het geweldsprobleem worden benaderd.

Een tweede voorbeeld van een aspect van geweld dat voortdurend aandacht behoeft, is dat van het 'ideale slachtoffer'. Dat speelt niet alleen bij huiselijk geweld, maar ook bij het sekswerk waar Anneke al vroeg belangstelling voor kreeg. De inzichten van de Noorse criminoloog Nils Christie laten ons namelijk zien dat oog voor slacht-

offerschap bij groepen waar de samenleving een negatief moreel oordeel over heeft, niet zo vanzelfsprekend is. Op klaarlichte dag is een oudere dame op weg om voor haar zieke zus te zorgen. Helaas wordt ze en route opgewacht door een enge en haar onbekende man, die haar op haar hoofd slaat en haar berooft om zijn verslaving aan drank en drugs te kunnen bekostigen. Zo heeft Christie ooit het 'ideale slachtoffer' beschreven: (1) het slachtoffer is zwak (een oudere vrouw); (2) het slachtoffer is bezig met een respectabele taak (zorgen voor een zieke zus); (3) het slachtoffer kan niet verweten worden dat zij zich op een bepaalde locatie bevond (op klaarlichte dag op straat); (4) de dader is groot en slecht (een grote, enge, verslaafde man); en (5) de dader is geen bekende van het slachtoffer. Als slachtoffers aan deze kenmerken voldoen, zijn ze volgens de Noorse criminoloog 'ideaal', in die zin dat ze op onze sympathie kunnen rekenen. Voor slachtoffers van huiselijk geweld is het conform de kenmerken die Christie schetst sowieso lastig om het ideale slachtoffer te worden, omdat het bij deze vorm van geweld per definitie om een bekende dader gaat. Dat vinden mensen tegenwoordig ook nog steeds spannend om zich daar dan mee te bemoeien. Aandacht voor geweld achter de voordeur is bovendien lastig te generen als het om een gezin of familie gaat, waarvan leden ook bij andere vormen van criminaliteit betrokken zijn. Dan is de gedachte al gauw 'eigen schuld, dikke bult'. Ook gaat het 'echte politiewerk' – boeven vangen – dan boven de aanpak van de ellende thuis. Bij het sekswerk zien we ook dat morele oordeel. Zo was het niet vanzelfsprekend dat in het kader van alle aandacht die #MeToo met zich meebracht, ook werd stil gestaan bij grensoverschrijdend gedrag waarmee sekswerkers te maken krijgen, terwijl dat toch niet afgedaan kan worden als een 'bedrijfsrisico'.

Samenwerking bij de aanpak van geweld

Anneke legt in enkele fraaie passages in het boek uit hoe ze eigenhandig – eigenzinnig en bevlogen – de samenwerking is gaan zoeken met het jeugdwerk, de 'Sosjale Joenit in die dagen. Dat samenwerking essentieel is bij de aanpak van geweldsproblemen, daar is tegenwoordig iedereen het wel over eens. Maar hoe dat dan moet, dat blijkt een stuk lastiger te zijn. Zojuist noemde ik al het programma 'Geweld hoort nergens thuis'. Een belangrijk onderdeel om de opdracht waar te maken, is dan ook aandacht voor samenwerking. Wat dat betreft heeft Nederland de afgelopen jaren met enorme veranderingen te maken gehad. Aan de ene kant is bij de politie een beweging naar centralisering geweest: inmiddels hebben we nog maar één korps. Aan de andere kant heeft in het sociale domein een belangrijke decentralisatie plaats gevonden, waarbij de aanpak van geweld in afhankelijkheidsrelaties nu op gemeentelijk niveau plaats vindt. Nieuw in dit verband is ook 'Veilig Thuis'. Dit is een regionale organisatie waar slachtoffers, daders en omstanders terecht kunnen voor deskundige hulp en advies. Inmiddels bestaan er ook lokale Centra voor Jeugd en Gezin en is in een aantal regio's een Centrum Seksueel Geweld gehuisvest.

Maar het gaat niet alleen om een veranderend organisatorisch landschap waardoor samenwerking steeds opnieuw gestalte moet krijgen. Van huis uit ben ik cultureel antropoloog en in de antropologie is het 'mijn stam syndroom' een bekend begrip. Als een onderzoeker in een bepaald gebied of met een specifieke groep mensen of stam gewerkt heeft, is zijn neiging groot om dat veld als eigen te gaan beschouwen. De onderzoeker claimt exclusieve rechten en bewaakt de toegang tot het onderzoeksgebied. Eergevoel speelt hierbij een belangrijke rol: als een ander zich met het bewuste terrein bemoeit, dan wordt dat als indringing en aanval op eigen verworvenheden ervaren. Dat zie ik ook bij organisaties terug. Het 'onze instelling syndroom' wordt zichtbaar als instellingen geen oog meer hebben voor de werkwijzen, mogelijkheden, bevoegdheden en doelstellingen van partnerorganisaties en daarnaast de eigen stijl van werken systematisch beter vinden en vooral in het geweer komen ten behoeve van eigen eer en glorie. Vooroordelen over en weer horen daarbij. Hoewel Anneke dat heel netjes en diplomatiek beschrijft, kan ik me toch niet aan de indruk onttrekken dat dat in haar tijd ook een bekend syndroom was: het werd weliswaar niet zo genoemd, maar dat spook waarde wel rond. Dat leid ik onder meer af uit hoe uitvoerig ze beschrijft dat de taken van de kinderpolitie niet soft waren. Op dat belangrijke werk werden dus versimpelde etiketten geplakt. De relatie tussen hulpverlening en handhaving is complex maar beslist niet onmogelijk. Daarmee was zij waarschijnlijk haar tijd vooruit.

Hoewel Anneke in deze memoires niet heel expliciet is over de relatie met de wetenschap, merkt de lezer tussen de regels door wel dat ze tijdens haar werkzame bestaan niet alleen de actualiteit gevolgd, maar zich ook verdiept heeft in verklaringen voor het ontstaan en voortbestaan van verschillende vormen van geweld. Ook schrijft ze regelmatig en bezoekt ze symposia, waar ze zelf als spreker optreedt. Ze zoekt met andere woorden actief het debat met andere betrokkenen uit de wereld van het recht, actiegroepen en non-gouvernementele organisaties, burgers en ook wetenschappers. Ze ziet het als onderdeel van haar taak om met deze mensen te communiceren. De relatie tussen politie en de wereld van de wetenschap is tot op heden nog steeds actueel. Belangrijke vragen zijn hoe voor de politie relevante thema's op onderzoeksagenda's komen en resultaten van onderzoek hun weg naar en toepassing in de praktijk weten te vinden. Een dergelijke proactieve houding is belangrijk om wetenschap voor de praktijk te ontsluiten en de wetenschap kennis te laten maken met de politiepraktijk.

Tot slot: hebben we dan niks bereikt?

Een sombere lezer zou tot de conclusie kunnen komen, dat we ondanks de inzet en ijver van mensen zoals Anneke de afgelopen decennia niets bereikt hebben wat betreft de aanpak van geweld achter de voordeur. Dat zou echter een onterechte gevolgtrekking zijn. Hoewel samenleven bij de menselijke natuur hoort, gaat dat niet vanzelf. De geschiedenis van onze soort kent veel gewelddadige momenten. Toen ik lector

op het gebied van geweld in afhankelijkheidsrelaties werd, heb ik mij in mijn lectorale rede laten inspireren door *De hooiwagen* van Jheronimus Bosch. Op dit ruim 500 jaar oude schilderij komen we alle vormen van geweld tegen, die tegenwoordig onder de vlag 'geweld in afhankelijkheid' worden geschaard. Aan de ene kant zouden we triest kunnen concluderen dat geweld blijkbaar bij de condition humaine hoort. Aan de andere kant vind ik dat zoals gezegd nogal pövertjes. Want dat we ons daar niet bij neerleggen en excessen proberen te bestrijden, hoort net zo goed bij het gedrag van onze soort. De hardnekkigheid van de geweldsproblematiek heeft niet alleen met de menselijke aard te maken. Lastig is, dat geweld met de tijd mee verandert. Tegenwoordig vinden bijvoorbeeld tal van bedreigingen niet alleen offline plaats, maar ook online. Dat betekent dat de politie en haar partners in de veiligheidszorg steeds weer opnieuw hun zicht scherp moeten stellen om alert te kunnen zijn op de andere gedaantes waarin geweld zich voordoet. Ook veranderen grenzen over wat wel of niet seksueel toelaatbaar is onder maatschappelijke druk. Denk in dit verband alleen al eens aan de al genoemde #MeToo beweging. De problematiek is kortom niet statisch en elke tijd heeft zo met zijn eigen problemen te kampen. Dit gezegd hebbende, zie ik wel enige vooruitgang. De acceptatie van geweld in de intieme sfeer is tegenwoordig beperkt. Ook wordt onderkend dat het een groot maatschappelijk probleem is, dat zich onder alle lagen van de bevolking voordoet. Dat de aanpak ervan tot het reguliere politiewerk hoort, hebben we met name te danken aan mensen als Anneke. Mooier dan Bram Vermeulen kan ik het eigenlijk niet zeggen:

Ik heb een steen verlegd in een rivier op aarde
Het water gaat er anders dan voorheen
De stroom van een rivier hou je niet tegen
Het water vindt er altijd een weg omheen